

ВОРОШИЛОВГРАД ОБ-
ЛАСТЬ. «Социалист»
партия организовала улам
экиндер дугайында СЭКП
ТК-ның документами Ворошилов-
градтың дагылаанын чы-
гарып, азыраакы чыгарып
улам келтирет. «Свердлов-
град» комбинатын 1973
жылы (хуусаалай 2 чыл мурнай)
чедип алып деп хуузага а-
ганаар. Бир эвес 1970 чылда
шахтер бургуз-де бир ай ду-
гузунда ортумаа-биле 36,2 тон-
на хомур-дашты казып тур-
ган болаа, ону 1973 чылга че-
дир 83,5 тонна чедир деп
шынтыктаран.

Аналогий Черноусовтун
болган Василий Алексеевич
каггышан дагы бригадалар
чын социалист чарышты
керээни боттарынын арасы-
га чаргы. Ычангаан Ана-
толий Черноусов-биле аса-
уаа удурукчуу Борис Степов (он
талампада) керээ чаргыны
деш бот-боттарына байыр
чедир турар.

Р. АЗРИЕЛЬДИН ФОТОЗУ.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

Ажылчыннар өөренип турар

Партия, комсомол чыры-
дышкынынын системалыгы
чаа өөредилге чылы-биле че-
редилтер, колхоз, совхозтарда,
бүдүрүлгө черлеринде ажил-
чы чоннарын экономикти
өөредилгези эгелээр. «Тыва
кобальт» комбинатын дирек-

Ленинчи партияның дайынчызы

РАЙКОМНУН БЮРО КЕЖИГҮНҮ

Диртыма Мага-Ширеева
Биче-оолду көргөн сапымда,
оон-биле укурарым, койжу
ажыл-амыдарынын тааныш-
тымына, тыва улустун эки
кыягына, эки аягына ээ хой-
дун үлгөргө чуталарым сактып
көзүм мен. Күп-ажылга ка-
зымак, хой-кыягынын херек
бодурун хуузага эре-
ажындаан белик көрү, чо-
раан-на черинге өскө кижи-
лерге үлгөргө-чирөөн көргүзүп
чорутуу кыягы чон хуу-
дур, мактаар болбай. Ычан-
гаан алаа Монгу-Тайга райо-
нун коммунисттер чоргалары-
нын турар.

Бо улаада мен база-да чы-
лы, чымчак өстүгү оя неппи,
амыр-дым билбес хойжуну
толотип чуталарым дынаан
оур мен. Дайын айдан орай
кеээс дүшкөн. Дөгөөн аяк-
кара баштарым ак-ак
хойлар ырым дүңгө таалап,
чынга аай көгөшкөн чы-
мылаан.

— Мындаа бир кезек каа
кочтук дүвүргөң болду.
Боранга бүртүк, харым ми-
най иштисең, хар кыр
чаагың. Оон соонда Монгу-
Тайганын улуг шугураан
дүдүрүп үшкөң-деп, Дирты-
ма Мага-Ширеева чуталады.
— Ам күс-даа болаа, кыш өдө-
кө кирип олурар деп чүвенин
медээни ол.

Бо дээрже Монгу-Тайгада
сураагыш күп-ажылды өт-
бүдө. Донгак Биче-оол база-да
хуулуугу маалымнарын би-
роон.

— Донгак Мамыкеевич кай-
наар чорутууна?

— Район Советинин депута-
ды алаа бот. Ычангаан Кайы
девискээринде хойжуну
кышталарынын кышыа бе-
леткенин кылап чоруткан ийил.

— Депутат кийин — чоңун
айбычызы деп чүве ол-ла бо-
лай-дидим.

— Арат чон идеген каан
соонда, хуузага ак сеткил-
диг күүсөткөс болза хоржон-
деп, ол мөөн чутам дедимки.

— Силер бодулар база эң
харымсалгалык партияны
даалагы күүсөдүн турар-дыр
силер. Партия райкомунун бю-
ро кежигүрү-дир силер. Хой-
жуну ажилы харымсалгалы-
ды, бачым, чый чок болбай,
каага чедер четтигин турар
ирги силер—деп оон айтыр-
ган.

Ой далаш чок чуталаан
оурду:

— Чырык чер кырынга
чурткан чоралар, коммунист
деп белик атты эдилээр боду-
дун хойжу кызы менээ узуу
аас-кекени-дир. Ленин башкы-
нын тургускан Коммунист
партиянынын даалагы ак
сеткилдиг күүсөдүн менээ
чоргаарал-дыр. Ычангаан
мөөн хойжу амырдалым че-
же-даа чый чок болаа, партия-
ны даалагы күүсөдүн үе-
шакты тывар укурат мен.

Партия райкомунун бюро-
зун шынтыктары амырдал-
га ботталдылар, ону массага
тамыштырар дөш шылаар
палам-биле ажалдан чорутуу
мен.

Диртыма Мага-Ширеева
бир кезек боланын оура, чу-
галым база уламчалады:

— Соолгу үеде райком бю-
розуна чымчы чутула айт-
тырларын чуталарым көрү-
чүс. Оларын бирөөн кыш-

тединин документами дуу-
тур комбинатын чехтеринде,
бригадаларында коммунист
күш-ажылды 9 школанын бо
чылы ажиткан. Оон ангыла,
ажылчыларын тускай мер-
жежидеринге билин бедейер
курстарын чехтерде тургу-
сулаа. Гидрометаллургия чегин-
де аппаратчылар, төп электри
станциясында электрослесарь-
лар, машинисттер, лаборант-
лар, үүрмектеп-арыглар фло-

тация чегинде флотаторши-
тер, слесарьлар, классифи-
каторшиктер, лаборантлар
курстарын ажиткан.

Кызылдын № 35 професси-
онал-техникти училищенин
ылда кезжэки салгырында 200
ажылчын өөренип кирген.
Чугале бо чылдын январь 1-ден
октябрь 1-ге чедир үеин дү-
ргүзүндө комбинатка ажалда-
рына 149 кижини тускай
мержеждерге өөртеккен, 237
ажылчын, инженер-техникти
50 ажалдагы мержежин
бедиткен.

А. ДАРЖАА.

Эркен анымы сезонунда
бистин республика кыштыг,
дидин тайга-тыннарже, мө-
рүктөргө 2800 анымы айт-
карган. Олар олча-омактыг бо-
луп, планын болган социали-
стик хуузагелерин ажыр кү-
сеткенер. Республиканын аны-
чылар күрөөгө 658 муң
рублунч өлүм дүжаар тур-
ган, ону 725 муң рубль че-
дирген.

Ол дээрже күрөө болган
коопанымы-тымыш ажил-
агыларын анычыларын ок-
чөмөк, тускай ийик-хеп, күш-
хүнеин-биле хандырамын ба-
за аң-мөңгүн черлерин баш
ууру тодаралып, кижилерин
ынаар чедирерин таарымчалык
организацияларын чедип ая-
дыган чедиринки-дир... В. И.
Ленинни юбилейинге уткуш-
тур калбарткан социалист
чургы үрү-түнелиг болган.

Эркен анымы сезонунда бис-
тин республика алуң тыны-
жынын талазы-биле эки көр-
гүзүлгө чедип аң, РСФСР-
нын Министрлер Чөвүленин
болган ВИСФС-тин шилчирин
Кызыл тутун чаалап алган. Ол
бедик шаандалды бижып турду,
улам эки ажалдаар сортуга
бистин республиканын аны-
чыларын мурунда тургусту-
нуп турар. Бүтү күштү алуң
тыныжынче утгаары респу-

ЧЕДИНКИННИН УЛАМ-НА БЫЖЫГААР

ликанын анымы-тымыш
ажыл-агылыг чедиринден
онза хамааржыр.

Бо анымы сезонунда рес-
публиканын тайга шыннарыче
уш муңдан аяаш өвөс ачы-
ларын айттарар анаар.
Нинти айнаашкаа белекел
бо хүннерде багай эвес орга-
низаттыгынган. Районнарын
херекелчилер нинтилердин
ниш шугу-биле чөм, ок-чөм-
зек, аныч-хеп аймаа чедирин-
ки, оларын анычыларга салы-
лап турар. Күрүленин аны-
чымын аныч-агылыг чедирин
Биче-Хем, Тожу, Тес-
Хем, Чөөн-Хемчин районнада
адыраарына таарымчалык чини,
динчеп база киншээринге
чутула аразыг бооларын
болган оон оттарын чедирин
биле чоруткан. Оон-биле че-
редилтер үстүдө айткан ра-
йоннарын садыг четкизи аң-
наар үүрмөк херекелдерин
чымды хендирерин-биле херек-
елчилерин чедир хандырабын
турар. Куралымын аныч-
агылыг олуң белекээр
болганда, олар уш деви-
скаар анычылар үүрмөк херек-

селдерин база сатын дээр
хөөн ресептребюзуна баш-
таар черинде бар болуп ту-
рар. Ону чөптүг деп болбас.
Чүге дээрже район бургузунге
адымы херекелдерин уаң-
кел чокка салгылаары негет-
тинип турар. Ону садыг че-
ткизи организациялар укурат.
Анымын-тымыш чери ок-чөм-
зек салгылаары организация
эвөс болганда, бодурун дөрт
хуузагелерин күүсөдүн, белек-
кел ажилын чорутар-ла бо-
лай.

Республиканын бүтү райо-
нарлыга тыныш деви-
скаар анычыларын бар, чотун
илеринде, хайгааралды чорут-
кан. Оон түнелинде илер-
эни болаа, динч Тожу, Каа-Хем,
Биче-Хем районнада алаа,
а барын районнарын деви-
скааринде ортумактан куду
бооп турар. Мону барымдаалап
көрүп, санап көөргө, респу-
бликанын планын декабрь 20-
ге күсөдүнтеринин аргызы бар.

Анымын аргылыг чыл буру-
де республиканын деви-
скаар анычыларын сан-түнүн

илериди-биле ажалды чору-
дуп турар. Бо чылын кыш-
ты болган алыттын үчүдүн
чоруткан, оон түнелинде
кышты 6000 чедир турар бо-
ла, оон эзеринге хорамча чок
болуп деп планнаан. Экинчи
адыраары бо сезонда хоруу
кыдыр шынтыктаран.

Тыва АССР-нин Министрлер
Чөвүленин элже херекелери-
биле 250 баш мыгакты, 100
баш буурун, 100 баш чер ий-
лин адыраарын чөпчөөрөөн. Бо
адыраары чүгүл чөпчөөр-
редиг кижилер адыраар укур-
луг. Мону мурунда адыраар
хорутуг турган адыраар
тускай чөпчөөрөл бугаар
эвөс санын те, чүмүмн,
чөп хаванын чамдык район-
надан өлүрүп бодурун чөп-
чөөрөөн. Республиканын де-
вискааринде күшүл күштүн
саны анычкынынын ажалды
бола ажираа кылдыр эвө
бергини барымдаалаан, Ми-
нистрлер Чөвүлени белекел
чедиринге немелде планы бе-
рип, адыраар чөпчөөрөөн.

Бистин деви-скааринде ас-
гар-кошкар, күндүс, элик аң-

наар болган узар, кара-куш,
курту, торлаа оларын өлүрүп
хорутлуг.

Анычыларын организацияг
айткаарда, олар-биле ой-
шаанда керээ чарар херек.
Аныч болгу дег черлерге
оларын хуузагелерин шыл чо-
рудары онза чутула. Аныч бу-
ручу анымын биледи, керээ
чедирин документи-биле болуп.
Ой шыкшан лимиттиг аныч-
ны адыр кижилер оон чөп-
чөөрөл чокта анычкынын чо-
рудар болза, аныч чорутурун
каржызы-биле хажытканы ол.

Аң-мөңгүн ираг деген
негже аттарын мурунда аны-
чы кизи бодуна тодарай со-
рудаларын салып, тускай ар-
темингелерин болган байлак
дуржулгалыгларын арга-
мезин аң, инструкторка өө-
ренген чүдүлери салыры
чутула. Оон башка күрөөгө
дүжаан турар кештин шынары
ам-лаа куду болган келген.
Чүгө ол чылдагалыг рес-
публика чымчы-ла барык
100 муң рублун чедир ала-
бай турар.

Кештин шынары чүдөн ха-

мааржыры? Бирөөде, аныч
чүгө бооп өлүрүлгө аны-
гыла, калыаар, черийлаар
агараларын негетерейин-биле
ажылдары чутула. Бо чылын
анымын-тымыш ажал-агы-
ларынче 10 муң калыны чо-
руткан. Ол херекелди аны-
чыларга хуулаа, «Хемчиги-
Шагарин, Тожула Чепкасов
оларын үлгөргө эдеринче
тайгаже үгөнгөргө эдиле-
дир, херекелер, Олуң кезин шып
херек, кургалар, ону куштар-
га, күжүгөргө хемчирин,
үрөтпес хемчегелерин аң,
кеш шыгаар чедирин база
негетерге дүштүр дедирин
кинчөөргө алып анаар. Аныч
үеде республиканын районна-
рында анычыларын өттөтүг
хуураарын, сийтар эртин ту-
рар. Ол хуурааларга эркен
чылды ажалдарын түнелен,
чаа сезонун организацияг
байланын чуталарын турар.

Тыванын хоочун, аныч а-
чылар, силерин кызымак,
шугуру ажал-ажылар Төрөө
чуртууга бараан болуң!

М. МОНГУШ.

Тыва АССР-нин Министрлер

Чөвүленин чымчы

анымын-тымыш аныч-агы
эргеленин начальниги

оралакчымы.

ХУЛЭЭЛГЕЗИ ҮНДЫГ

УТКА 25 ЧЫЛЫ совхоз-
тун кол агроному Сергей
Моисеев-даа, Кара-Чыраа-
да хову-трактор бригадалы-
нын бригадир Чалбаа Шын-
гарал-да ажал алымынын
херекелерин мурунда ол
шөлдөргө барык-ла хүнүн
чыгып барып турган. Час-
каар чалып ол үйүн эгел-
дөп, чалып инди каанга
алжакан, ара ыды берген
чоддан сытып тараанын
адаанга күсүкөр хөчөөлөп
үгөни баштайгызын улап
өртө берген. Ычангаан
ажыл алымынын парын
байдалга чорудар аларган.
Шөл бургузунда чөмө тара-
ны ал буруурун, ону ажаары
аң алгалык, каанга эгел-
дөп агроном биле бригадир
тодаралып турганары ол.

Кара-Чыраанын хову тур-
лаанга хамык комбайннарын
экинеппен, чыскай тургузуу
каан. Харым-лаа бир-бир са-
тыраа, тургузууна херек
дөң күчүлүг машиналар фрон-
туун мурунку шугу-мүлү
команды маава, алым-чымлы
аларган турган-лаа кышан.

Комбайнерлер боттарынын
машиналарын шыгала-ла аны
белеккен алган. Оң чутула
белекелерин, некетерин та
наш катан ылаанал хылап,
туду суйбап көргөн чүве. Ам
харын комбайнерлер шугу-
дугааар аларган:

— Чөмө мааваар чүвөд, олар-
да? Бизаар тараа бе, бичи-
нас тараа бе?

— Ажал чок аяаа олурган
эвөс, ажаллаа чор сөөн...

— Сиген-биле беркир дөш
пат чалгааран ивар чүве-дир.

— Тараа ажал турда, шы-
нап-ла соруктуг ала?

— Илди хылап.

О Л ДУНЕ кол агроном биле
бригадир барык-ла ка-
рак шынжы. Олар ажил-
чыл график-панын соолгу
матап хылап, бир дугаар эге-

лөп кирер эргени кымга ты-
сырмын, кайы уаастоту та-
мачалы кеерерин, наймаа ка-
жан дөрт ажаарым дүш аны-
гыла дугуругун олурганар.

Хову турлаанга чурттан,
мал чөмөни белекелеринге
кириш турган механизатор-
лар-даа шыгала, далаа ой-
нап, дика орайга чедир хө-
рөкөп некетер.

Шала-була кун кынып ала-
ла тура халаан Шынгарап
даштыга үнүп кээрге, кол
агроном Сергей Андреевич
ону муруншан, даштын соок
суг-биле чутган турган. Бри-
гадир үйү хаммаанында
хайытыр мжа берген ка-
рактары хову-биле өгөй ту-
кулаш, долгадир көргүзүлгөн.
Дээрнч аяк деп чүвөс ми-
рында хилдиде хир бөзүн
чөк «Магалым аа!» деп иш-
тинде өөрүп бодаткан. Бичи-
кан тараанын чымды каан
турар эргени чымак салы-
гынын хөргөмө, харамаккан
чүвө деп, хандыр кыр тыгы-
лаш, Чалбаа Дүлүмович су-
ла шынжынын кыла берген.

— Чалга каан чүвө деп,
кайгажык-ла аяк хуу ала-
деп, Сергей Андреевич чута-
лаан.

— Бистин бөгү тараа кес-
тирип эгелээрини бигеш,
кудай аяам берген ол ыш-
кажык—деп, Шынгарап ой-
лай-сылды баштактанган.

— Ам эгелээр херек.

Механизаторлар хову тур-
лаанын слововаязында чөм-
нөппи алган, даштыга үнүп
кедирте, эргени сарыг хуу
чаа-ла тараа шөлдөринде чат-
тылдыр дөң келген болган.

Бригадир белик экин чада-
зын кырынга тура, шыл-
кар кылар чарлаан:

— Бөгү чөм дүжүтүгү та-
раамын ажаал азыраак эге-
лөп кирер-дир бис. Баштайгы
хүнерде бичканал, өкө-де-
ликтеп ажаар анаар. Тараа

чедир бышпаан, өл-шым. Ин-
дыг болганда, таыччалы кес-
тирер херек. Баштайгы хуу
шенелде кылырчыне хоочун,
дуржулгалык комбайнер
Оома Долчааны кинер деп
дугуруштууус.

Ол сөстөрүн дынааш, Дол-
чаанын арынга өөрүшкү
чайдай берген. Механизатор-
лар оон-оон чингегин бер-
генер:

— Эр-хейли! Баштай кезип
кирер алдар селде таарым-
кай-дыр.

— А бис чөөнгай деп! Кө-
рүп туртап чорутуу...

— Далаппа! Далаа дөмөй-
де кестирин кирер бис.

— Эске механизаторлар бө-
гү мал чөмөни белекелерин
гө хөвөр ажалдаар апаар-
дыр—деп, бригадир чута-
лаан.

Ол аразында Оома Долчаа
күчүлүг «сигарыгынын» кы-
рыне үвө берген, удуругу
дидирин агаргы хуузагелер-
вишаан, чоруга, өөрүшкүлүг
алгарган:

— Бир дугаар кезип кирер
эргени менээ тымыскаан бо-
лганда, ону алдары-биле
шынылар мен. Чаа, хан
үнүтүм.

Күчүлүг хову көрөйлап эр-
гилгеш, тарааы ак-чайт апар-
ган чыткан хөвүгө уталай
соонда, чүгө куу дооуун дээр-
не дүлүштөгүн туруп кал-
ган.

Долчаа Оома 1960 чылда
механизатордан эгелөөн. Оон
бээр он бир чыл дугузула
кызымак, шугуру, ак сеткил-
дыг күш-ажылы-биле ол аны-
ч оол совхозтун алдар-мак-
талды кижини болу берген.
Часкы тарылгага-лаа, чалгы
чер адыралгагына-лаа, күс-
кү дүжүт ажал алымыны-
нына-лаа механизатор Оома
Долчаа үргүлүг бири оудуру-
ла чорун турар. Инди бол-
бас арга чок. Чүге дээрже, Оо-

ма Долчаа—коммунист. Ол бо-
дуңу авангардчы ролюн, үлө-
гөргө-чирөөн бугдөгө көргү-
зүп, калды-лаа кадыг-берге
ажылга оларын баштап, муру-
нуга чоруп турар.

Бо хүннерде совхозтаг ком-
байнерлер эргенинтин сес-
шанта ажалдан үгөш, дүлө-
кенин он шыкка чедир ажал-
даа турарлар. Бир-де натап
комбайнерлер он шакта тур-
лажге эоп чорутулаа, Оома
Долчаа тараа шөлүгө ча-
скаан артын калган. Карангы-
лаш түзүп аяк дээрде шы-
лыстар чалыкан тараа деп,
өндөргө берген. Чер кырында
чалгыс отугаан дээрде саян-
ты чок сылдыстарже кийги
салып, адыраашкан чүвө деп,
карангынын үе чынышаан,
чаагы тараалыг дегем уас-

токтук долгадир чымыр кез
чораш. Жатанын бир укуча-
га ууун сытып тараанын та-
мычаа дескелестир шөлдү-
де турган. Каш шак шычаар
чоруп келгенин комбайнер
эскербээ. Оон бир көөргө-
ле чаа уаастот доосту берген
болган. Оома Долчаа болу-
га бугуруевөн. «Чоп үр бол-
баан ышмак болдум. Бо дө-
лөт уаастот болгай, канчап ол
хире дүргө доосту бээр деп».

Ооалдаан Ай үнүп кетеш,
монгушчелер херекелерин хову
кырынга дескелестир ча-
зылаа, Долчаа тоштан
көөргө, дегем шөлдө дески
шөлдүгө таыччалар кайып
бээр кылаанын кестүп
чылалаш. Шөл дооулаан
дээринге комбайнер ам бугу-
рөөн. Күсүкү дүжүгү соогу ма-

га-ботту шымыртырып эге-
дөөн.

Хову турлаанга чедип ке-
пеш шакты көөргө, өөрүгүн
соонда бугун дөрт шак иш-
теде чыскаан ажалдан
болган. Комбайнерин кымы-
лак, шугурузуна бригадир
өөргө-дөп.

— Ол хире үр, дым чок
ажылдаага кайып боор. Кий-
ки канча шыдылар — деп,
—чуталаан.

— Хуузагелер мыдыр—деп,
Долчаа долчу харымлаан.

Бригадир оон-биле маргыш-
пала-лаа, оон бооланын чай-
гаар-ла билип каан. Оома
Долчаа коммунист болгай.

Чүгө аяаа коммунист эвөс, а
СЭКП Тыва обкомунун кеңи-
гүвү. Коммунист комбайнер
ышчаар ажалдан турар. Бо
ажыл алымынын сезонунда
400 кештар черин тараанын
кестирип, ажаар хуузагелер
аган, ооуну күсөдүн.

ЧУРГУТКА: комбайнер Оома

Долчаа.

Авторунуң фотозу.

